

Mint az igazán fontos írónknál, vannak sorai vagy egy-egy cím, amely szólássá vagy külön fogalomná vált. MIT AKAR EZ AZ EGY EMBER? „Világok közt, világok fordulóján”. RÓMAI RARIÁS. MENEKÜLŐ MŰZSA. FÖLDALATTI NAP. S van egy mondása, amolyan mindennapi szellemesség, ami azonban még azokkal is képes megérinteni, milyen agyjárása volt neki, akik hallani se hallottak róla, s ez egy anekdotához kötődik. Egy versről – így szól az anekdota – kollégák társaságában véleményt kezdett mondani: „Hááát aránylag... – ekkor észlelte, hogy csatlakozott hozzájuk az érintett költő: – ...gyönyörű!” – fejezte be a mondatot ugyanazzal a lendülettel. A minősítés pontos volt, a vers csakugyan aránylag gyönyörű. Mindig az volt a gyanúm, hogy minket, új generációkat is így néz: hát, aránylag... Teljes joggal, sajnos. Sőt. Ez nem is rossz minősítés. És ráadásul van benne valami atyai (lásd Orbán Ottó ROKONOK című versét), hogy mégiscsak az ő nem túl sikerült és éretlen, de egyetlen utódai vagyunk.

S amilyenek utódoknak vagyunk, olyanok leszünk elődöknek is? Vagy netán van köztünk olyan, aki meg fogja tudni kérdezni az örök Róma felé tartó új történelmet: *hova mész?*

Kószeg Ferenc

EGY RÉGI LEVÉL VISSZHANGJA

„Majdnem mindig, mindenben igaza volt” – Írtam le a *Beszélő* lapzártájának hektikus hajnalán, december 17-én, néhány órával azután, hogy a rádió bementa Vas István halálhírére. Utóbb néhányan szemrehányást tettek. „Miért írtad ezt – kérdezték –, hisz Vas István annyira értetlen, annyira elutasító volt a demokratikus ellenzékkel. Hogyan lett volna mindenben igaza?” Most, hogy a *Holmi* szerkesztőségének megtisztelő felszólítására válaszul előkotortam valamilyen poros dossziéból az alábbi levelet, meg-hökkenve olvasom benne majdnem ugyanezt a mondatot: „...a verseknek mindig igazuk volt.” Ez a váratlan egybecsengés győzött meg arról, hogy a tizennyolc évvel ezelőtt írt levél talán nem vesztette el teljesen az időszerűségét. Pedig micsoda óvilági dolgokról van benne szó! Még hogy újbaloldal meg Allende? Hiszen ennél a két garasért vett gödölye története is aktuálisabb és felnőttebb.

1963-tól 1975-ig a Szépirodalmi Könyvkiadónál dolgoztam. Vas István minden héten – olykor hetenként többször is – bejött régi munkahelyére (állása ekkoriban már rég az Európában volt), nem annyira azért, hogy kor- és szerzőtársával, Illés Endrével találkozzék, inkább fiatalabb barátai – Domokos Mátyás és Réz Pál – kedvéért. Csernus Tibor „három lektora” közül ők ketten továbbra is a Szépirodalmi szerkesztői voltak. Gyerekkoromban, amikor először láttam a képet, a három – emlékezetem szerint grecóian szülizált – alakot az irodalmi beavatottság papjainak képzeltem, és úgy áhítoztam titokzatos szakmájuk után, ahogy csöppet normálisabb gyerekek sarkutazók vagy elefántvadászok akarnak lenni. Az elfogódottságom akkor sem szűnt meg, amikor évek múltán, váratlanul, a kollégájuk lettem, és időnként be kellett mennem Réz Pál szobájába, ahol a szobagazda vezénylete alatt többnyire éles nyelvű és hallatlanul szóra-

koztató társalgás folyt. (Ráadásul kezdetben nem szerkesztő, hanem „propagandista” voltam; ez egy olyan kiadói beosztás, amiről senki sem tudta, mire való – én se –, és a szobám is a szerkesztőségi folyosótól távol, a kiadó alvégén helyezkedett el.) Hébe-hóba kritikát írtam, 1968-ban recenzióm jelent meg az *Új Írásban* Vas István önéletrajzáról, amelyet a költő levélben köszönt meg. A kritikusi siker felbátorított, időnként már beleszóltam a szócsatákba, akár Réz Pál szobájában zajlottak, akár a „mélyvízben”, a Hungária kávéház süllyesztett éttermében. Igazán fesztelen azonban sosem lettem ebben a körben.

1970-ben kerültem kapcsolatba az akkori Lukács-óvodával, Bence György, Kis János társaságával. Teljesen új nemzedéknek láttam őket, pedig legtöbbjüknél csak három-négy évvel voltam idősebb. Eleddig jobbra kétféle értelmiségivel találkoztam. Az egyik filozófiát gyártott abból, hogy a mienk a legvidámabb barakk, és lassanként elhitette magával, hogy ezt kell védelmeznie. A másik gyomrából utálta a rendszert, és ingerült székszisszel utasította el a korszak egész eszmekínálatát. (Persze ismertem „vonalas” értelmiségieket is, őket azonban inkább csak messziről bámultam, mint holmi őskövületeket.) Bencéék ekkor már egyértelműen a rendszer, a létező szocializmus ellenzékének tekintették magukat, és készültek a marxizmussal való első kritikus leszámolásra. Meghívtak egy félig illegális lakásszemináriumra: elkápráztatott, hogy olyan dolgokról, mint forradalom és folytonosság, diktatúra és demokrácia, terror és törvényesség, mást is lehet mondani, nem csak kopott frázisokat. A szemináriumról kívülállóknak tilos volt beszélni, a megvitatott témák azonban óhatatlanul szóba kerültek más társaságban is. Kollégáim kezdtek furcsálkodva nézni rám.

Gyűjtőnéven újbaloldalinak neveztek ekkortájt minden marxista gyökerű rendszerbírálatot – a hivatalos nyelvhasználatban szitokszóként használatos kifejezés vált elfogadottá a köznyelvben is egy időre. Pedig a nyugati újbaloldal leglátványosabb eszmeáramlatai – a maoizmus, a guevarizmus, a diákmozgalom radikális kultúrkritikája – mifelénk periferikusak maradtak. A magyar és általában a kelet-európai újbaloldaliságnak (nem teszem idézőjelbe a szót, nehogy Köpeczi Bélára emlékeztessen) a lényegi mondanivalója az volt, hogy a létező szocializmus nem szocializmus, és nem is lehet belőle szocializmust csinálni. Ez a gondolat a későbbi években annyit változott, hogy nemcsak a létező szocializmus nem szocializmus, de a szocializmus nem is létezhet. A politikai törekvések távlata tehát nem a szocializmus, hanem egyszerűen és bannálisan: a demokrácia.

1975-ben, amikor a levél íródott, a *demokratikus ellenzék* még nem váltotta fel az *újbaloldal* kifejezést, s a „marxi intenciókra épülő perspektíva” is őrizte nosztalgikus vonzását. Tartalmilag azonban a demokratikus ellenzék s azon belül a *Beszélő* köre nemigen távolodott el a levélben katalógizált értékektől. Baloldalinak lenni: azaz „radikálisnak, progresszívnek, antiautoritáriusnak, szabadságpártinak, demokráciapártinak, munkáspártinak” – a levélben egymásra halmozott jelzőket, titulusokat és címkeket többé-kevésbé ma is vállalnám, legfeljebb azzal lennék inkább szkeptikus, akárom-e, értelmes-e mindezt összefoglalóan *baloldalinak* nevezni.

Vas István nem szerette a formálódó demokratikus ellenzékét, és attól sem szerette meg jobban, hogy a kialakult mozgalom megszabadult a marxista tojáshejtől. Nem szerette, annak ellenére, hogy – meggyőződésem – szellemiségében nem állt olyan távol róle. Ezt nemcsak a versei bizonyítják (a versek nekem kedves olvasata), hanem a nagyon átgondolt és nagy horderejű döntése, részvétele a BIBŐ EMLÉKKÖNYV-ben.

Időnként elgondolkoztam, miért mégis ez az elutasítás, ez az érzékelhető ellenszenv

az ellenzékiekkel és az ellenzéki mozgalommal szemben. Gondolom, némelyikünk stílusa ifjúkora kommunistáira emlékeztette – bár a gondolkodásmód lényeges különbségeit látnia kellett. Nyilván hatott rá a közkeletű vélemény, hogy az ellenzék balos reakciókat vált majd ki a hatalomból: elképesztő, hogy mennyien érveltek ezzel a hatalom belső köreitől kezdve a népi ellenzékig. Fontosabb (bár ugyancsak közkeletű) érv lehet, hogy attól tartott, a rendszer bukása esetén a jobboldal, a szélsőjobboldal kap újra erőt. Nem tudta annyira utálni a létező szocializmust, hogy nosztalgiát érezzen a Horthy-rendszer iránt: tucatnyi verse igazolja ezt az állítást. Közismert, hogy az ötvenes években kötetnyi versét rejtegette, házkutatástól tartva. Most legfeljebb néhány verse van, ami nem menne át a cenzúrán, állította 1970 táján. De nem is örülne, tette hozzá hallgatói meghökkenésére, ha olyan viszonyok lennének, hogy ezek is megjelenhethének. Nem kedvelte, hogy végtelen szabadságtiszteletünkben elvetettük az effajta ön- és közkorlátozást. Nem szerette, hogy a rendszer iránti ellenszenvünkben megbocsátók lettünk a jobboldali diktatúrákkal, például a francóizmussal szemben. De főképp azt tartotta túrhetetlennek, hogy relativizáljuk ítéletünket a Horthy-rendszerrel. „Szegénység?” – kérdezte egyszer a SZETÁ-ról beszélgetve. „Majd ha az utcán megint fölszedik a cikkeket, akkor szólj!” Hosszú évek óta nem találkoztunk. Szorongva gondolok arra, hogy utolsó éveiben azt érezhette: a történelem neki adott igazat.

Többet foglalkoztat, hogy tőle miért nem vettem rossz néven mindezt, miért éreztem mégis, hogy netán igaza van, holott, az érvek, amelyeket hangoztatott vagy sejtetett, elég hanálisak voltak, és könnyű lett volna ellenérveket találni melléjük. Persze ha igazi beszélgetőpartnerek lehettünk volna. De hát ezért íródott az alábbi levél.

Óregkori versei tele vannak kerti képekkel. „*Elmentek. Sikertől. Ellenálltál / nem hagyod magad elsodorni / Megint csak egy hiábhaváló / Hajcihóbe*” – írja az OKTÓBERI ESTE A KERTBEN című versében. Meg voltam győződve róla, hogy egy tiltakozó aláírás visszautasítása volt a vers apropója, bár ő azt állította, hogy valamilyen tévészerreplés elhárításáról volt szó. A kert a divatos neokonzervativizmusnak is visszatérő jelképe. A konzervativizmus, olvastam egy amerikai esszében, nem politikai hitvallással kezdődik, nem a hagyományos értékek hirdetésével, hanem azzal, hogy az ember ül egy őszi kertben, és szépnak találja a világot úgy, ahogy van. Amilyen bosszantó, sőt bősztító ez a triviális bárgyúság mint politikai filozófia, olyan ereje tud lenni, ha élményként, versben jelenik meg. Nemcsak azért, mert a vers – vers. Hanem azért is, mert a versben – és magában az élményben – a gondolat nyomban összetettebb. A létező elfogadásán túl, a változáshoz, a változtatás reményéhez fűződő keserves tapasztalat is benne van. Meg a szorongás, hogy „selten kommt was Besseres nach!”.

Az önéletíró Vas István Goethét idézte: „*Prophete rechts, Prophete links, Das Weltkind in der Mitten*” – már csak ezért is gyanúsak a mozgalmak, még ha igazuk van is. Az öreg költő Goethehez tér vissza:

„*Es most ebben a ködben vagyok itthon.
Ez a torzképe a fausti pillanatnak:
-Ne tűnj el, gyönyörű! Ne mozdulj, maradj csak!..*”

És nyomban a magyarázat:

„Ki hánja már a nyarat, hova tűnt? Nem az a haj!
Hanem hogy ez a pátýoló puhaság is szélfoszlik hamar.”

Ki meri bizonyossággal állítani, hogy nem volt „majdnem mindig, mindenben igaz”?

1974-ben „baráti szeretettel” elküldte ÖNARCKÉP A HETVENES ÉVEKBŐL című új kötetét – formális köszönet helyett ebből az alkalomból írtam ezt a hosszú levelet, amelyet dokumentumként, természetesen változtatás nélkül adok közre, bár néhány elviselhetetlenül irodalmiaskodó fordulatát szívesen kiirtanám. Vas írásban nem felelt. Bejött a szobámba, amely ekkor már a szerkesztőségi folyosón volt, és biztosított, hogy lényegében mindenben egyetértünk. Ez azonban inkább lezárta vagy kizárta a tényleges párbeszédet. Aztán mégis belekezdett egy mondatba, de elharapta a szót, és csak annyit mormogott: Nem, ezt még szóban sem...

Pedig négy szemközt voltunk, mélyen bent a „pátýoló puhaságban”.

1975. március 18.

Kedves Pista!

Múltkori találkozásunkkor erősen túloztam persze, azt állítván, hogy megírtam a levelet. Csak annyi volt igaz, hogy sokszor gondolkoztam rajta, hogyan kellene megírni. Nem jó műfaj ez. Ha megszólítás helyett a bal felső sarokban az állna: Lektor! jelentés, könnyebben kezdenék hozzá, és nem állnék le minden sor után. A formális köszönet akár az elragadtatás szavaival meghintve – engem nem elégítene ki, felerészből hiúságból, felerészből mert amit mondani szeretnék, tényleg nem formális. (Félek – formátlan inkább.) Viszont, hogy a megszólítás alá lektori jelentést írjak, az teljesen abszurd. Az irodalmi kritika végül is csak nyomtatásban létjogosult, ha valami funkciója van (vagy vélt funkciója, mint a jelentésnek), postai úton terjesztve körülbelül olyan, mint amikor az ember a pozitív jelentését mutogatja a szerzőnek. Halász Gábor az egyik Illyés-kritikája után levélileg egy pótkritikár küldött Török Sophie-nak: megmagyarázta, hogy kell érteni a nyomtatott szöveget. A levél hátára valaki – valószínűleg Schöpflin – ráírta: Halász Gábor olyan, mint Munkácsy ECCE HOMÓ-ja. A megjegyzés alatti kérdőjel – nyilván Babitsé. Utána a válasz: Egy nagy kép.

Szeretném elkerülni az effajta nagyképűsködést, amelyet ráadásul a neveltségesség fokozza a reláció, hogy én nyilatkozom versekről Vas Istvánnak. Még hozzá az ő verseiről. Talán fel is hagynék a próbálkozással, ha a versekről kellene írnom. De – hadd nagyozoljak adyskodva – mit érdekelt a vers. Az ÖNARCKÉP-et úgy olvastam végig, mint egy nyilatkozatot, állásfoglalást, mint egy nekem szóló levelet. Feszülten és szorongva, hogy ne találjak benne olyat, amivel nem értek egyet, és kurkászó rosszindulattal keresve, hogy mivel nem értek egyet.

Sajnálatosan ritka találkozásaink alkalmával majd' mindig volt valami, aminek hevesen ellentmondtam volna, de nem tudtam. Nem is annyira tiszteletből, hanem vagy azért, mert tanúja voliam csak a beszélgetésnek, nem résztvevője, vagy a tárgyismeretemet éreztem elégtelennek az ellentmondáshoz, vagy túl messziről kellett volna kezdenem az ellenérvélest. Ilyenkor aztán, ha a bennem ragadt tiltakozástól frusztráltan hazamentem, többnyire elővettem a MIT AKAR EZ AZ EGY EMBER?-t, hogy ott keressek érvet a háborgásomhoz. Sosem sikerült: a verseknek mindig igazuk volt. Ezt nem esztétizálásképp mondom, hanem egészen egyszerű tartalmi értelemben: a ver-

sekkel egyetértettem. (Ha a konklúziójukkal nem is, a dialektikájukkal feltétlenül. Lehet, hogy megálltam volna egy korábbi lépésnél, de a versben folyó vitának mindig partnere lettem.)

Az ellenkezésem – vagy inkább: az értetlenségem – kiváltója végső soron mindig az újbaloldaltól való véleményed volt. Nem tudtam és nem tudom hová tenni azt az ideges legyintést, eleve késznek tűnő elutasítást, amellyel (csoportonként különböző indokokkal) ennek a messziről nézvést mégiscsak egybekapcsolódó szemléletmódnak a létezésére reagáltál. Azt hiszem, említettem már (meg is írtam, csak az *Új Írás*nál kihúzták a kritikámból), hogy a HÉT TENGER ÉNEKE után az első írásod, amely a kezembe került, gimnazista koromban, tehát 53 és 56 között, a Waldapfellel folytatott Vörösmarty-polémia volt. Ma már talán furcsán hangzik, de én annak a befejező soraiból tudtam meg, hogy a felszabadulás utáni években létezett, létezhetett olyan szellemi attitűd, amely a fenyegető (és tisztán látott) Rákosi-rendszert egy lehetséges szocializmus felől utasította el. Később, ahogy megismertem a verseket (köztük ennek a korszaknak a verseit, például a ROMANUS SUM-ot, amelyet különösen szeretek), láttam, mennyire általános érvényű, mennyire átgondolt és megélt ez az attitűd. És ahogy megismertem valamennyire a korszakot, rájöttem lassan, milyen egyedülálló volt az irodalomban és milyen kivételes a politikában is. De az attitűd és a kivételessége nem csak a 48 körüli korszakra vonatkozik; hogy lukácsista szavakat használjak, az egész életműnek – persze iszonyú egyszerűsítéssel – „centrális problémája”, hogyan lehet megmaradni baloldalinak, miután a fennálló szocializmus elvesztette a perspektíváját. Baloldalinak a szó teljes, tartalmas értelmében: radikálisnak, progresszívnek, antiautoritáriusnak, szabadságpártinak, demokráciapártinak, munkáspártinak. E köré épülő életmű nincs több a magyar irodalomban, és nincs más író, akinek a probléma, a maga fogalmi tisztaságában, ennyire életélményévé lett volna. Viszont ha jól értem, az újbaloldal ugyanezzel a kérdéssel bajoskodik. Persze a kérdést a húszas évek óta – azt hiszem – újra meg újra feltették, de mozgalmat a válasz keresése az elmúlt évtizedben inspirált először. Mert szerintem az újbaloldal (legalábbis a nívósabb irányzatok) új voltának a lényege nem az, hogy a régi bal már nem elég forradalmi, kezdjük újra a forradalmiságot, hanem az, hogy a régi forradalomnak már nincs perspektívája, próbáljunk meg a haloldaliság kritériumaiból egy új perspektívát összeállítani. Nyilvánvaló, hogy nálunk (legalábbis azok között, akik az eszüket használták, és nem az előző generáció nosztalgiáit melegítették föl) ez az igény hatott és talált kreatív követőkre. Számomra a találkozás velük reveláció volt; egyszerre adta vissza a kedvet a társadalomról való gondolkodáshoz, amelyet sose tudtam abbahagyni, de amelynek 56 – vagyis a felnőtt gondolkodásom kezdete – óta semmi értelmét nem láttam, ez adott tartalmat az „ellenzékiiségnek”, amely ugyancsak 56 óta beette magát a „jonhaimba”. Talán éppen mert nekem olyan fontosak lettek, nem értettem, mi tiltakozik ellenük abban a költőben, akinek a művei azt a magatartást érzékítették meg, amelyből az ő ideológiájuk is származott.

Pontosabban egy ellenvetést el tudok képzelni – túl az emberi ellenérzéseken, amelyekről, ha nézetekről van szó, talán mégiscsak el lehet tekinteni –, a székspezsiz ellenvetését. A régi perspektíva lerombolása jogos; de érdemes-e a helyébe új perspektívát építeni? Jó, bebizonyítják, hogy a szocializmus nem 68 óta, nem 56 óta, nem 29 óta jár rossz úton, hanem 17 óta, sőt 1867 óta, mert már A TŐKE szocializmuselképzelése is hibás volt. De szabad-e ehelyett a marx-i intenciók alapján egy majdani jó szocializmust igényelni? Hányszor kell még megennünk a kékét?

Persze végül minden világnézet kérdése is. Nyugodtan mondhatjuk, hogy haladás nincs, hogy a történelem kiszámíthatatlan, az ember sorsa éppoly kifürkészhetetlen, mint a fecskék röpte, az ember történelme éppolyan kevésbé függ az emberek akaratától, mint a farkasok történelme a farkasokétól, és a világ úgy változik, ahogy a tenger alakítja a parti sziklákat. Mondhatjuk, de rendszerint nem is jutunk tovább az efféle retorikus közhelyeknél, és ott akadunk el, ahol Déry, akinek a gondolataiból a fentiek részben valók. Mondhatjuk, de akkor szocializmusnak és baloldaliságnak aligha jut hely a gondolkodásunkban.

Ha viszont azt mondjuk, hogy a világ mégiscsak mozog valamerre, és hogy merre, az nem független az emberi tevékenységtől, akkor a perspektívának rögtön értelme támad. A perspektíva azonban korántsem jelenti a megváltás ígérését. Annak az újbaloldaliságnak, amelyet itt a köszönőlevél ürügyén úgy látszik önkéntelenül propagálni kezdek, az újszerűsége éppen abban áll, hogy nem várja a jövőtől a Krisztus országának eljövételét és az emberiség igazi történelmének kezdetét sem. Perspektívája és baloldalisága voltaképpen követelményrendszer: azoknak a feltételeknek az összessége, amelyek az ember életét a társadalomban emberivé, az embert, amennyire lehet, onnaga urává teszik. És hivatása még ennek is inkább az, hogy a jelen kritikájához nyújtson elméleti alapot, mint hogy program legyen a felettébb szkeptikusan szemlélt jövő számára. Talán az első forradalmi teória ez, amely elvszerűen elutasít minden eschatológiát. Politikailag inkább nevezhető radikalizált szociáldemokráciának, mint megújított kommunizmusnak. Belső ellentmondása, hogy radikalizmusa áldozatokat követelhet, de követelését semmiféle messianisztikus hittel, semmiféle megváltásígérettel nem egyenlíti ki. Kérdés, lehet-e hősi halált halni nem egy új viláért, hanem a szakszervezeti jogok alkotmányos bővítéséért? Az Allende-est azt mutatja, hogy ez a nonsense is bekövetkezhet.

A mondatok sodrában írtam le az Allende nevet, de legalább visszacsatolhatok vele a kötet élményéhez. (Belegabalyodtam a véleménytisztázásnak szánt mondandómba; már fejtegetek, mint ama szilasbalhási tudós masinásgazda.) A finnugor ósnyelv állítólag gyakran jelölte az egységfogalmat az egység két legjellemzőbb része nevének egymás mellé rendelésével: orr-száj = orca, arc. Az ÖNARCKÉP megnevezésére ezt a két címet írnám egymás mellé: MEDÁRD – ALLENDE. A MEDÁRD csöppet sem kétségbeesett, nem is „pesszimista”, csak megvető, nagyszerűen fölényes vállrándítás a jelenre (az egyetlen gesztus, amit megérdemel), és a belőle következő jövőre is. Nem egy megfáradt öregember transzcendens elfordulása a világtól, hanem egy jahzornig öregember pontos ítélete, olyané, akinek hőven van ereje hozzá, hogy botot emeljen a világra, de ahhoz is, hogy iróniával zabolázza az indulatát. Az ALLENDE a másik pólus: az ismeretlen instancia igenje arra a jövőre, amely *nem* következik a jelenből. De azért más ez, mint Vorösmarty retorikus és azóra deklamációjá vá üresített „*mégis, mégis*”-e. Más, mert nyelvtani jövő ideje ellenére lényege szerint mintha a jelenre vonatkozna. Nem a majdan megszólaló gépfegyver nyújtja a reményt, hanem a mindig bekövetkezhető valószínűtlen eshetőség. Az, hogy a devalválódott elvek újra konvertibilissé tehetőek, csak komolyan kell venni őket. A mizériás jelennel nem a jövőbe vetett hit szegül szembe, hanem – se7 már nem a vers, hanem az egész kötet lényege – a mizériák közepette élő, a mizériáknak kiszolgáltatott ember fellobbanó akarása, művészetbe, szerelembe vagy akár csak az ÖTVEN FELÉ pörköltjébe átmentett szuverenitása. Vajon olyan távol van ez az újbaloldal mai szemléletétől és „életérzésétől”? A magam vonzódását az újbaloldalhoz mércéül használva azt hiszem, csöppet sem. Inkább az a meg-

lepő – elnézést ezért a személyességért –, hogy egy 1910-ben született költő leütötte hang 1940 körül születettekben ennyire rezonálhat. A kötet egyik verse Babitsot invokálja „*tanítványi hűséggel*”. Tekintsük Babitsot origónak: az ő közeléből induló költői fejlődés íve az újbólhoz világszemlélethen legközelebb álló költőt, Petri is befogja. Első kötetében Petri még csalódásairól adott számot. Azóta nincs miben csalódnia. Sokunknak tűnt úgy, hogy második kötetének objektív csömöre végleges kifejezése a ma hangulatának. És most kiderült (némileg elbizonytalanodva fogalmazok, mert Petri talán barátom, és második kötetét az elsőnél sok klasszissal jobb, kitűnő gyűjteménynek tartom), szóval kiderül, hogy az ÖNARCKÉP-ben benne van, amit Petri tud, s ráadásul gazdagabb közegbe ágyazva, egy belső vita egyik téziseként.

Amit még írhatnék, már tényleg a versekről szólna, és mégis lektori jelentés lenne. Írjam le, hogy mennyire megrendített most újra a BEETHOVEN ÖREGKORA, bár csak csonkán tudom élvezni, mert nem vagyok zeneértő, azaz magyarán hotifülű vagyok? Vagy hogy Bartókkal ugyanezt éreztem, éppen mert érzéketlenségemen sokáig csak az ő „*hangzavara*” tudott áttörni? Hogy az IN FLAGRANTI-t a MENTSÉG-ével együtt annyira megértettem, hogy ha műfordító lennék, akár le is fordítanám – mondjuk angolra, a rövid szavak miatt?

Verselemzés helyett egy záradék; tartalma annyira szubjektív, hogy óhatatlanul szentimentális lesz. Természetesen sok mindent szeretek a mai magyar irodalomból, vannak kedvenceim, és vannak változó vonzódásaim. Érdekel az írói magatartás is, az állásfoglalás, főképp, ha a művekben van benne, mert a többi csak pletyka. De nincs írói életmű, amely a maga teljességében jobban érdekelne, és nincs magatartás, amelynek a folyamatos jelenléte az egész életműben érdekesebb, nekem szólóbb lenne, mint a Vas Istváné. Ezért zavart annyira, hogy néhány alkalommal nem értettem egyet Velled, és nem is tudtam ellentmondani. Szóban és pláne gondolathoz könnyen ítélt az ember; kezdtem elkönnyvelni, hogy „már Vas István se a régi”. Ha egy fontos kérdésben ilyen sommásan, ilyen igazságtalanul mond véleményt, akkor az érvényüket veszítik számomra az irányjelzései. S ami még rosszabb: az ilyen megtagadások hosszú időre visszamenőleges hatályúak: évek telnek el, amíg az ember ismét objektíven látja a megtagadott életművét. Hát ezért olvastam szorongva az ÖNARCKÉP-et. És ezért váltott át olvasás közben a szorongás szorongató izgalommá. Nem az a fontos, hogyan értem vagy hogyan értem félre az elejtett szavakat. Az a fontos, amit akkor gondolok és érzek, amikor a verseket olvasom, a MEDÁRD-ot, az ALLENDÉ-t, a BEETHOVEN-t, a LJUBOMIRÁ-t

Tisztelettel és szeretettel
Kószeg Feri